

Писаченко Д. Л.

Запорізький національний університет

СПЕЦИФІКА КІНЕМАТОГРАФІЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ЕСТЕТИЗМУ О. УАЙЛДА У КІНОСТРІЧЦІ ОЛІВЕРА ПАРКЕРА «ДОРІАН ГРЕЙ»

Стаття присвячена визначенню специфіки вираження принципів естетизму О. Уайлда у кінострічці Олівера Паркера «Доріан Грей». Об'єктом дослідження є естетизм О. Уайлда, а предметом виступає його реалізація у кінострічці Олівера Паркера «Доріан Грей». Матеріалом дослідження є текст твору та зазначена вище екранізація. У ході дослідження було встановлено, що естетизм – це напрям у мистецтві, який виник та розвивався як реакція на реалізм з надто натуралістичним баченням світу наприкінці ХІХ на початку ХХ ст. Суттю естетизму було визнання краси як основної та вічної цінності людства. Основними рисами естетизму вважається мистецтво заради мистецтва. Один із ідеологів естетичного руху Дж. Рескін запропонував формулу естетизму, яку можна виразити у триєдності: краса = правда; краса = добро; краса = справедливість. Естетика О. Уайлда набула нової форми чи різновиду, і отримала назву панестетизму, який оспівував культ краси як основну одиницю світобачення. Світоглядні орієнтири митця формувалися під впливом естетики Е. А. По, який передбачив епоху декадансу і розквіт естетичного вчення. Реалізація принципів естетизму у кінострічці Олівера Паркера «Доріан Грей» є децю зміненою у порівнянні з оригіналом. Змінюючи структуру тексту, скорочуючи ретардаційні моменти, режисер акцентує увагу на створенні містичної атмосфери, використовуючи яскраві спецефекти, комп'ютерну графіку для того, щоб деталізувати та унаочнити красу і потворність. Маючи у своєму розпорядженні засоби візуалізації режисер мав змогу досягти максимального впливу на реципієнта через прийом контрасту. У фільмі ідеї прекрасного та потворного формують бінарну діалектичну опозицію. Її реалізація полягає у тому, що задоволення та фізична краса є оманливими, і, іноді, можуть призводити як до болю та страждань, так і взагалі мати трагічний фінал. Протиставлення естетики етиці є важливою філософською проблемою, яка в аналізованій екранізації має децю іншу реалізацію, ніж в оригінальному творі.

Ключові слова: екранізація, естетика, мораль, прекрасне, потворне.

Постановка проблеми. Проблеми прекрасного та морально-правильного є одвічними питаннями, які порушуються у філософії та мистецтві. Одним із творів, для якого ця опозиція є смислороджуючою є роман О. Уайлда «Портрет Доріана Грея». У цьому творі автор якнайширше реалізував свої погляди гедонізму, а сам твір став маніфестом естетизму. Проте у сучасному інтермедіальному просторі порушувана проблематика зазнає певних нових змін і трактувань. Зокрема реалізація принципів естетизму відбувається децю по іншому в екранізаціях цього відомого твору через застосування візуальних засобів зображення, використання комп'ютерної графіки та спецефектів. Тому, актуальність запропонованого дослідження зумовлена важливістю проблем прекрасного/потворного та морального для світогляду і життя в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасному літературознавстві існує ряд досліджень, присвячених аналізу проблеми есте-

тизму. Серед останніх робіт можна виділити ті, які присвячені висвітленню художньої філософії мистецтва [1], аналізу контрастності прекрасного і потворного [9], характеристики художнього парадоксу [4], принципів естетизму [2]. Однак, на сьогоднішній день у вітчизняному літературознавстві відсутні ґрунтовні наукові праці, які б розглядали реалізацію принципів естетизму в екранізаціях роману О. Уайлда «Портрет Доріана Грея», до яких належить кінострічка Олівера Паркера «Доріан Грей».

Постановка завдання. Метою статті є визначення специфіки вираження принципів естетизму О. Уайлда у кінострічці Олівера Паркера «Доріан Грей».

У відповідності з метою дослідження необхідно виконати наступні **завдання**:

- дати визначення поняттю естетизм;
- висвітлити основні теоретичні засади естетизму;

– встановити особливості його реалізації у кінострічці Олівера Паркера «Доріан Грей».

Об'єктом дослідження є естетизм О. Уайлда, а **предметом** виступає його реалізація у кінострічці Олівера Паркера «Доріан Грей». **Матеріалом** дослідження є текст твору та зазначена вище екранізація.

Виклад основного матеріалу. Естетизм – напрям у мистецтві, який виник та розвивався як реакція на реалізм з надто натуралістичним баченням світу наприкінці ХІХ на початку ХХ ст. Цей напрям визначається як певна тенденція або художній рух в англійській літературі та мистецтві в цілому, що акцентувала увагу на перевазі естетичного над етичним та соціальним [7, с. 54]. По суті, естетизм виражає тенденції європейського декадансу, тому він розглядається як відгалуження цього явища в Англії. Естетизм потрапив до різних сфер мистецтва, однак його генезис побудований на романтизмі. Естетизм був своєрідною мистецькою реакцією на вікторіанську епоху, тим самим заклавши підвалини формування модернізму.

Суттю естетизму було визнання краси як основної та вічної цінності людства. Не зважаючи на досить нетривалий проміжок часу, зокрема як для мистецького напрямку, естетизм зробив чільний внесок у розвиток мистецтва

Основними рисами естетизму вважається мистецтво заради мистецтва. Один із ідеологів естетичного руху Дж. Рескін запропонував формулу естетизму, яку можна виразити у триєдності: краса = правда; краса = добро; краса = справедливість [7]. Отже, естетизм передбачає визнання краси як основної цінності людства. Такий акцент на мистецтві заради мистецтва призвів до того, що у консервативній Англії естетизм став своєрідною антиідеєю моралі.

Засновником естетизму вважають Оскара Уайлда, а до представників цього напрямку відносимо Джона Кітса, Данте Габріеля Россеті, Джеймса Макніла Вістлера. Ці діячі мистецтва відображали напрям естетизму у своїх творах, впливали на свідомість людей, запевняли, що в житті потрібно цінувати насолоду, чуттєве задоволення і бути вільним від моральних норм. Необхідно звернути увагу на те, що своїм нетривіальним підходом до зображення дійсності, естетизм привернув увагу багатьох митців і став культовим у літературі та живописі.

За уявленнями естетистів, твір мистецтва не має жодної мети. Єдине завдання твору – це надати

реципієнту задоволення, а в жодному разі не пізнання істини. Істина в парадигмі естетизму розумілася як брехня, сухий дидактизм, грубе моралізаторство, яке не может бути порівняне із цікавістю твору. Єдиний можливий випадок існування істини у творі – це той, коли вона переломлюється через свідомість автора, його поетичну майстерність, коли вона приглушена, підпорядкована поетичним законам. Істина досягається лише засобами прекрасного, що своєю чергою не може бути всім і завжди доступною. Вона може бути досягнена лише в особливий момент прозріння, який може відкриватися автору. Тому, єдина мета, якої може прагнути художник, – це не просте зображення краси, а насичення красою, сприяння особливого впливу на душу читача. Письменників-естетистів також об'єднувала тема прекрасного страждання, і головне значення твору крилося в емоційно-психологічному впливі на читача. Цей тотальний ефект досягається єдністю враження, яке можливо, у свою чергу, досягти лише за допомогою цілісного ефекту на реципієнта.

Власне провідний ідеолог та практик естетизму О. Уайлд відмежовував естетику від етики і заперечував зв'язок мистецтва з мораллю. До його відомих висловів з цього приводу належать: «Закони мистецтва відмінні від законів моралі»; «Митець не має етичних уподобань»; «Естетика вища за етику»; «Розуміння фарб і барв важливіше для розвитку особистості, ніж поняття про добро та зло»; «Будь-яке мистецтво є аморальним» тощо [6, с. 21]. Навіть, якщо аморальна краса несе зло, вона не втрачає своєї естетичної цінності для людини [3, с. 74]. Крайньою позицією естетизму є парадоксальне твердження, о мистецтво – вище за життя, і конститує дійсність відповідно до фантазії художника [9, с. 138].

Для Оскара Уайлда поняття естетичного є досить широким. Воно охоплює весь речовий світ, що служить на догоду людині, все, що здатне тішити око, хвилювати, народжувати нові почуття і відчуття у людини, те, що приваблює, у мистецтві, світі природи та у житті в цілому. До естетичного О. Уайлд відносив всі можливі прояви моди, живий світ, світ природи у всьому різноманітті фарб та форм існування. Естетичною для нього була і сама наука про прекрасне у світі мистецтва та побуту, пов'язана з неминущою зміною художніх напрямів, стилів і методів вираження художньої виразності, у тому випадку, якщо будь-який предмет побуту сприймається виключно як витвір мистецтва [7, с. 14].

Отже, естетика О. Уайлда набула нової форми чи різновиду, і отримала назву панестетизму, який оспівував культ краси як основну одиницю світогляду. Світоглядні орієнтири митця формувалися під впливом естетики Е. А. По, який передбачив епоху декадансу і розквіт естетичного вчення. Орієнтуючись на творчість свого американського колеги, О. Уайлд спрямовував власну творчість на всебічне освоєння людської природи, людського психіки та внутрішнього життя індивідуума.

У творах О. Уайлда завжди є досить багато недомовленого, пов'язаного з існуванням особливого смислового прошарку по відношенню до поверхневого. Не завжди ясна мета автора, подальший перебіг подій, розвиток конфлікту. Проте у творах завжди наявний певний натяк, що дозволяє повніше розкрити зміст через відповідну символіку. Це вказує на те, що розкриття задуму відбувається через сугестію, що апелює до глибинно-традиційних (архетипових) засобів комунікації [5, с. 285].

Варто зазначити, що О. Уайлд сам був живим утіленням естетизму (хоч часто і антиподом моралі), своєрідним ідеалом свого часу, який наслідували. Йому було притаманне легковажне життя, кричуще яскравий одяг, він не соромився власних схильностей до одностатевого кохання. Його вміння чітко і влучно висловлювати свою точку зору, а також манери і спосіб спілкування, – все це привертало увагу публіки, яка просто обожнювала його твори і його ідеї. Саме суспільний резонанс уайлдівських ідей сприяв тому, що часто його поведінка залишалася безкарною. Йому наслідували, а незабаром охрестили «принцом естетів». Важливо, що дуже часто твори митця містили автобіографічні алюзії, що ще більшою мірою притягувало увагу публіки.

Свої погляди на мистецтво О. Уайлд висловлював у творах, зокрема, у романі «Портрет Доріана Грея», казці «День народження Інфанти», драмі «Флорентійська трагедія», які у найбільш довершеному вигляді відображають всю суть його естетичних ідей [10, с. 11].

За загально визнаною думкою, роман «Портрет Доріана Грея» став маніфестом естетики декадансу. У передмові письменник представляє квінтесенцію естетичних принципів у вигляді двадцяти п'яти афоризмів. Тут автор дає короткий, але дуже чіткий огляд мистецтва, розкриваючи та пояснюючи його цілі та завдання, місце художника та читача чи глядача. На думку О. Уайлда, «Художник – той, хто створює прекрасне» [8, с. 113] він наділений роллю моралізатора, і тому не зобов'язаний нічого пояснювати чи доводити. «По суті мистецтво – дзеркало, що

відображає того, хто в нього дивиться, а зовсім не життя» [8, с. 132]. Викладені у передмові афоризми є положеннями його естетичної системи, які зазнали реалізації у самому тексті твору.

Зокрема, змальовуючи образ Доріана, автор реалізує ідею про вічне прагнення людини до насолоди, трагічна доля юнака засвідчує той факт, що надмірний гедонізм веде людину до загибелі. У образі Лорда Генрі, який сприяє моральній деградації Доріана, письменник представляє алегорію життєвих спокус, які впливають на людину і, знову-таки, ведуть її до трагічного фіналу.

Варто зауважити, що мистецтво у романі здобуває вельми неоднозначне трактування. Зокрема, саме прагнення гедоністичного існування у мистецтві призводить героя до занепаду, з іншого боку – художник Безіл Холлуорд втілює ідею про те, що мистецтво може рятувати, втім, якщо воно не обтяжене егоїстичними прагненнями та намірами.

Отже, естетизм та його принципи, втілені у романі, сприймаються вельми неоднозначно, існує навіть точка зору, згідно з якою, О. Уайльд вважається взагалі антиестетом. Не дивлячись на це, роман є стабільно популярним серед читачів та серед кінематографістів. Змальовуючи життєві перипетії відомого уайлдівського героя, режисери долучаються до інтерпретації основних поетологічних особливостей роману, пропонуючи нові трактування естетичних принципів.

Однією із найкращих за відгуками глядачів та кінокритиків вважається кінострічка 2009 року Олівер Паркера, яка була не першим досвідом роботи режисера з творчістю Оскара Уайлда. До минулих праць належать екранізації п'єс «Ідеальний чоловік» та «Як важливо бути серйозним», втім інші кінострічки режисера не здобули такого великого резонансу. Аналізована кіноверсія роману отримала різноманітні відгуки критиків, які варіюються від зневажливо-зверхніх зауважень щодо вульгарності кінотексту, до захопливо-піднесених коментарів щодо відповідності духу першотвору.

Аналізована стрічка, яка була гарно адаптована під сучасні реалії, сподобалась масовому глядачу завдяки вдалій роботі відео-операторів та костюмерів. Проаналізувавши відгуки, можемо стверджувати, що на думку глядачів світло і тон підібрані ідеально – темні кольори створюють необхідну атмосферу Лондона часів Уайлда. Також вдалим вважається акторський склад, особливо виконавець головної ролі Доріана Грея – Бен Барнс. Актор має дуже гарну зовнішність, його гра надзвичайно точно передає внутрішнє життя персонажа, зокрема погляди, міміку,

рухи. Втім, на думку глядачів, Колін Ферт, який виконав роль Лорда Генрі, не зовсім підходить під образ гедоніста-спокусника, якому байдужі наслідки його дій.

Для аналізу реалізації принципів естетизму у кінострічці необхідно звернути увагу на структуру самого роману. У ній можна виділити чотири ключові етапи. Перший – це зав'язка, в якій після того, як художник Безіл намалював портрет Доріана, молодий хлопець озвучує бажання віддати все що завгодно, щоб завжди бути таким привабливим, як на картині, навіть свою душу. З цього моменту персонаж картини починає старіти замість самого хлопця.

Другий етап – розвиток подій, а саме – кохання Доріана і Сибілі Вейн, яке доводить дівчину до самогубства. У цьому моменті розкривається початкова стадія деградації героя, який, своєю байдужістю і навіть жорстокістю до дівчини призводить до трагічних наслідків.

Третій важливий етап в романі – кульмінація – звістка про смерть дівчини доходить до брата Сибілі – Джима і він намагається вбити Грея, однак йому це не вдається. Цей момент засвідчує так звану «точку неповернення» на шляху Грея до тотального морального колапсу. При цьому Доріан остаточно підпадає під вплив ідей гедонізму, проповідуваних Лордом Генрі. Хлопець стає все більш розпутним, егоїстичним та жорстоким, але його зовнішність не змінюється, а портрет відображає усі його гріхи. Після однієї з вечірок Доріан спокушає Безіла, потім вбиває його і викидає тіло в річку.

І четвертий важливий етап розвитку подій у романі – розв'язка, коли читач бачить смерть Доріана Грея, яка супроводжується процесом трансформації портрету із жахливої картини на вихідний портрет, при цьому сам Доріан миттєво перетворюється на страшного і старого.

Варто відзначити, що під час екранізації режисеру вдалося зберегти переважну кількість ключових моментів сюжету роману, при цьому, відповідно до хронометражу картини деякі оригінальні сцени були скорочені, представлені побіжно або у окремих обрисах. Крім того, відбулася і реструктуризація оригінального сюжету.

Зокрема, епізод вбивства художника Безіла, який представляється наприкінці роману, у кінофільмі виноситься у перші кадри. При цьому кіномитці створюють містичну атмосферу, надають творів рис детективу та трилера одночасно. Доріан Грей одразу з'являється в образі вбивці, який жорстоко розправляється зі своєю жертвою та холонокровно позбавляється тіла, пакуючи його у валізу. При цьому вираз його обличчя та

психологічний стан відображають повну моральну деградацію персонажа, що сприяє налаштуванню глядацьких очікувань та налаштовують на сприйняття фільму як детективу.

Розкриття цього вбивства перед глядачем відбувається через низку ретроспективних епізодів, які представляють ключові моменти роману. Зокрема, після сцени вбивства змальовується прибуття Доріана до міста, його знайомство із Безілом та Лордом Генрі, епізод створення портрета, сюжетна лінія його стосунків з Сибілою Вейн, ряд епізодів, які засвідчують моральну деградацію героя через насолоду гріхами та його трагічний фінал.

Варто відзначити, що приділяючи велику увагу психологічній складовій першоджерела, автори кіноверсії вдаються до переформатування окремих сцен. Наприклад, історія кохання з Сибілою Вейн скорочується до кількох хвилин, при цьому увиразнюються епізоди, які підкреслюють негативні риси головного героя та його тілесні насолоди, зокрема детальний опис борделів, вечірок з палінням опіуму, сексуальних оргій тощо.

Іншою відмінністю є додавання нового персонажу – дочки Лорда Генрі – Емілі, в яку закохується Доріан. Батько дівчини виступає проти цього союзу і молоді вирішують втекти до Америки і шукати там свого щастя. Але гріхи минулого тяжіють над Доріаном, тож Лорд Генрі докладає усіх зусиль для того, щоб Доріан не зіпсував життя його дочці. Він зачинає Доріана на горищі, де зберігався славнозвісний портрет, і у результаті пожежі Доріан у відчай кидається на картину із ножем, що призводить до трагічного фіналу. Використовуючи прийом монтажу, Паркер по-своєму унікальним чином розкриває естетичні моменти через їх контраст з гріховністю та відразливими сценами.

Змінюючи структуру тексту, скорочуючи ретардаційні моменти, режисер акцентує увагу на створенні містичної атмосфери, використовуючи яскраві спецефекти, комп'ютерну графіку для того, щоб деталізувати та унаочнити красу і потворність. При цьому, варто зауважити, що такі зміни в сюжеті першоджерела призводять до того, що фільм перетворюється на трилер, головна мета якого – справити емоційне враження на реципієнта через зображення контрастів.

Висновки. Естетизм Оскара Уайлда є надзвичайно важливим напрямом у мистецтві, який охоплює не лише літературу, але й кінематограф. Реалізація принципів естетизму у кінострічці Олівера Паркера «Доріан Грей» є дещо зміненою у порівнянні з оригіналом. Зокрема, режисер, маючи у своєму розпорядженні засоби візуалізації має змогу досягти максимального впливу на реци-

пієнта через прийом контрасту. У фільмі ідеї прекрасного та потворного формують бінарну діалектичну опозицію. Її реалізація полягає у тому, що задоволення та фізична краса є оманливою, і, іноді, можуть призводити як до болю та страждань, так і взагалі мати трагічний фінал. Проти-

ставлення естетики етиці є важливою філософською проблемою, яка в аналізованій екранізації має дещо іншу реалізацію, ніж в оригінальному творі. Тому, перспективою подальших досліджень може бути аналіз системи образів твору та екранізації, у контексті реалізації естетичних принципів.

Список літератури:

1. Астрахан Н. І. Художня філософія мистецтва у романі Оскара Вайльда «Портрет Доріана Грея». *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2016. V. IV (17). Is. 78. P. 11–15.
2. Ведернікова Т. В. Художнє втілення естетичних позицій у романі О. Уайльда «Портрет Доріана Грея». *Ціннісні орієнтири в мистецькому просторі* : тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції. Харків, 2020. С. 25–27.
3. Ємець О. В. Особливості сюжетного парадокса у художньому тексті. *Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка*. Житомир, 2011. № 56. С. 74–76.
4. Кабіна Ю. Г. Функція художнього парадокса в англійськомовному естетизмі (на матеріалі творів О. Вайльда). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2018. Т. 29 (68). № 4. С. 189–192.
5. Кондратюк Л. Художні взаємодії різних видів мистецтва як проблема літературознавства. Київ : Фоліант, 2009. 326 с.
6. Міщук В. Своєрідність естетизму Оскара Уайльда. Його роман «Портрет Доріана Грея». Київ : Відродження, 1994. 142 с.
7. Наливайко Д. С. Національні варіанти літературної компаративістики. Київ : Видавничий дім «Стилос», 2009. 250 с.
8. Уайлд О. Портрет Доріана Грея. Київ : Азбука, 2011. С. 113–132.
9. Хома О. В., Рега Д. О. Естетика прекрасного і потворного у творі О. Уайльда «Портрет Доріана Грея». *Молодий вчений*. 2022. № 10 (110). С. 137–142.
10. Штанько Л. Оскар Уайльд та роман «Портрет Доріана Грея». Київ : Видавничий дім «Стилос», 2007. 24 с.

Pysachenko D. L. SPECIFICITY OF THE CINEMATOGRAPHIC IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLES OF AESTHETICISM OF O. WILDE IN OLIVER PARKER'S FILM "DORIAN GRAY"

The article is devoted to determining the specificity of the expression of the principles of O. Wilde's aestheticism in Oliver Parker's film "Dorian Gray". The object of research is O. Wilde's aestheticism, and the subject is its implementation in Oliver Parker's film Dorian Gray. The research material is the text of the work and the above-mentioned screen adaptation. During the research, it was established that aestheticism is a direction in art that arose and developed as a reaction to realism with an overly naturalistic vision of the world at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries. The essence of aestheticism was the recognition of beauty as humanity's basic and eternal value. Art for art's sake is considered the main feature of aestheticism. One of the ideologues of the aesthetic movement, J. Ruskin, proposed the formula of aestheticism, which can be expressed in tripartite: beauty = truth; beauty = goodness; beauty = justice. O. Wilde's aesthetics acquired a new form or variety and was called panaestheticism, which praised the cult of beauty as the main unit of worldview. The worldview orientations of the artist were formed under the influence of the aesthetics of E. A. Poe, who predicted the era of decadence and the flowering of aesthetic teaching. The implementation of the principles of aestheticism in Oliver Parker's film "Dorian Gray" is slightly changed compared to the original. Changing the structure of the text, and shortening the moments of retardation, the director focuses on creating a mystical atmosphere, using bright special effects, and computer graphics to detail and visualize beauty and ugliness. Having visualization tools at his disposal, the director was able to achieve the maximum impact on the recipient through the use of contrast. In the film, the ideas of the beautiful and the ugly form a binary dialectical opposition. The message is that pleasure and physical beauty are illusory, and sometimes they can lead to both pain and suffering and even have a tragic ending. Contrasting aesthetics with ethics is an important philosophical problem, which in the analyzed screen adaptation has a slightly different implementation than in the original work.

Key words: screen adaptation, aesthetics, morality, beautiful, ugly.